

Asia Teoksen muuttaminen

Hakija A

Annettu 10.4.1991

Tiivistelmä *A oli kirjoittanut kyläkuvauksen eri kirjoittajien kirjoituksista koostuvaan "X" -nimiseen kirjaan. Tekijän suostumuksetta voitiin kielivirheet korjata sekä toimituksellisista syistä tehdä vähäisiä muutoksia. Toimituksellisiin syihin ei voitu vedota muutettaessa tekstin painotuksia ja sisäistä järjestyttä.*

SELOSTUS ASIASTA

A on 3.2.1991 päivätyllä kirjeellä pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, onko hänen tekijänoikeuslain mukaista tekijänoikeutta hänen kirjoittamaan kyläkuvaukseen loukattu.

Hakija oli kuullut vuonna 1987 tekeillä olevasta "X" -kirjasta, johon tarvittiin kyläkuvauksia. Hakija kirjoitti kirjaan kuvauksenkotikylästään H:sta lähinnä lapsen näkökulmasta ja omalla persoonallisella tavallaan, koska katsoi tyyliinsä sopivan juuri kyseisenlaiseen kulttuuriperinnettä välittävään teokseen.

Y ry julkaisi teoksen 1990. Kirjassa oleva kyläkuvaus on ilmoitettu hakijan kirjoittamaksi. Julkaistu kirjoitus on kuitenkin täysin erilainen kuin alkuperäinen. Tyyli on muutettu, asioita on lisäilty ja joissakin kohdissa jopa asiasisältö on muuttunut. Toimituskunta ei ilmoittanut missään vaiheessa hakijalle, että kirjoitusta ei julkaistaisi sellaisenaan, alkuperäisessä muodossaan, eikä hakijalta pyydetty suostumusta muuttamiseen. Mikäli hakija olisi tiennyt muuttamisesta, hän ei olisi antanut kirjoitustaan julkaistavaksi lainkaan.

Hakija ei ole saanut kirjoituksestaan minkäänlaista korvausta, eikä sellaisesta ollut missään vaiheessa ollut puhettakaan. Hakija osti teoksen 150 markalla.

Hakija on liittänyt lausuntopyyntöön alkuperäisen ja julkaistun kirjoituksen sekä toimituskunnalta saamansa kirjeet.

Julkaistu kirjoitus perustuu pääosin hakijan alkuperäiseen kirjoitukseen, vaikka kerrontatyyliä on muutettu ja asioiden käsittelyjärjestystä on muutettu. Julkaistun kirjoituksen sisältö on lähes kokonaan johdettavissa alkuperäisestä kirjoituksesta, vaikka yksittäiset virkkeet ja kappaleet ovat muodoltaan erilaisia.

Hakijalle lähetetyissä kirjeissä on annettu esimerkkejä kuvattavista aiheista ja tähdennetty, että pyrkimyksenä on ollut saada mahdollisimman täydellinen ja elävä kuva kylän elämästä sotia edeltäneeltä ajalta. Kirjan esipuheessa "Lukijalle" todetaan, että "Teos ei pyri olemaan asiakirja- ja tutkimustietoihin perustuva historiallinen dokumentti, vaan pääasiassa vuosisatamme alkuvuosikymmenillä syntyneiden ja paikkakunnalla aikuisikään varttuneiden pitäjäläisten muistikuihin ja kokemuksiin perustuva, valokuvien ja karttojen selvennetty kooste entisen kotipitäjämme asukkaiden jokapäiväisestä elämästä sellaisenaan kuin he sen elinaikanaan kokivat."

Toimituskunnan vastine

Tekijänoikeusneuvosto on varannut kirjan toimituskunnalle tilaisuuden vastineen antamiseen.

Toimituskunnan puheenjohtaja on antanut vastineen, jossa todetaan, että teos X kuuluu kolmantena osana X -teossarjaan. Teokset ovat Y ry:n kustantamia. Materiaalin on koonnut kutakin teosta varten perustettu toimituskunta. Toimituskunnan puheenjohtaja on koonnut kolmannen teoksen materiaalin.

Y ry on perustettu vaalimaan, kokoamaan ja tallentamaan paikkakunnan perinteitä. Kyseessä oleva paikkakunta kuuluu syyskuussa 1944 tehdyn välirauhan sopimuksen perusteella Neuvostoliitolle luovutettuun alueeseen. Y ry:n kustantamat teokset on tehty niin sanotusti talkootoimintana siten, että toimituskunta on vedonnut entisiin paikkakuntalaisiin sekä henkilökohtaisesti että erilaisissa tilaisuuksissa ja lehdissä. Tällä tavalla on saatu koottua julkaistavaa materiaalia. Nyt kysymyksessä olevaan teokseen kirjoituksia on lähettänyt 109 henkilöä.

Toimituskunta on lähtenyt kirjaa kootessaan siitä, että sillä täytyy olla oikeus muokata kirjoitukset julkaisukelpoiseen kieliasuun ja tyyllisesti yhtenäiseksi, koska kirjoittajat ovat opilliselta sivistystasoltaan ja siten myös oikeinkirjoitustaidoiltaan ja kirjoituksen tyyllitasoltaan sekä yleis-tietomäärältään varsin eritasoisia.

Vastineen mukaan tiedotustoiminnassa on korostettu edellä selostettua toimitustapaa. Hakijalle lähetetyssä toimituskunnan 31.12.1987 päivätys-sä kirjeessä, joka on hakijan lausuntopyynnön liitteenä, todetaan, että "paikkakuntamme eri kylistä laadittuja kirjoituksia kirjoitellaan paino-

asuun", ja vastineen antajan mukaan hakijalle on tullut selväksi, että kirjoituksia saadaan muokata.

Lähetettyjen kirjoitusten sisältöä oli muokattava paitsi oikeinkirjoituksellisista ja kirjoitustyyllillisistä syistä myös siksi, että asiasisällöltään varsin hajanaiset kirjoitukset oli saatava väliotsakkeiden avulla yhtenäisiksi eli käsiteltävä samanaiheiset asiat samojen väliotsakkeiden alla. Ilman mainittuja toimenpiteitä kirjoitusten kirjallinen asu ei olisi ollut julkaisukelpoista. Juuri samasta asiasta oli kysymys hakijan kirjoitusta muokattaessa.

Vastineen mukaan monet kirjoittajat kiinnittivät itse huomiota puutteelliseen kirjalliseen esitystaitoonsa ja pyysivät toimituskuntaa saattamaan kirjoituksensa oikeaan kielelliseen asuun.

Kirjan toimitustyö on ollut kaikilta osiltaan täysin maksutonta, lukuunottamatta valokuvien kopiointia ja ammatti-ihmisten karttojen piirtämistä. Teokseen käytetty materiaali on koottu talkootyönä entisen kotiseututiedouden ja -hengen säilyttämiseksi tuleville sukupolville. Yhdellekään paikkakuntalaiselle kirjan materiaalin kokoamistyössä mukana olleelle ei ole maksettu mitään, eikä kukaan ole milloinkaan edes maksua pyytänyt. Myös toimituskunnan puheenjohtajan neljä vuotta kestänyt teoksen kokoamistyö on ollut täysin maksutonta.

Lopuksi vastineessa todetaan, ettei teos X pyri olemaan mikään historiallisiin tosiasioihin perustuva teos, vaan entisten paikkakuntalaisten muistikuviiin perustuva kertomus siitä miten paikkakunnalla asuttiin ennen vuotta 1939.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntoon seuraavan.

Yleistä

Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut taiteellisen tai kirjallisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Kirjallisina teoksina suojataan sekä kaunokirjallisia että selittäviä kirjallisia tai suullisia esityksiä.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luojalle eli fyysiselle henkilölle. Tekijänoikeussuojan edellytyksenä on, että tuote ylittää teostasoon eli sen tulee olla itsenäinen ja omaperäinen luomistyön tulos. Teostasovaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos kukaan muu kuin tekijä ei vastaavaan

työhön ryhtyessään päätyisi samanlaiseen lopputulokseen. Teostasovaimus on suojan ainoa edellytys, eikä teoksen tarvitse suojaa saadakseen olla esimerkiksi kirjallisesti korkeatasoinen.

Tekijänoikeus ei suojaa aihetta, ideaa tai tietoja sellaisenaan, vaan sitä ilmenemismuotoa, mihin ne on saatettu. Tietoja tai tiettyä aihetta ja ideaa saa käyttää tekijänoikeussuojan estämättä, kunhan niitä käytetään omaperäisellä tavalla.

Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijänoikeus tuottaa tietyin rajoituksin yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna. Teoksen muuttamiseen on siten saatava tekijän suostumus. Tekijä voi siirtää 2 §:n mukaiset taloudelliset oikeutensa toiselle, esimerkiksi juridiselle henkilölle, joko kokonaan tai osittain. Tekijänoikeuslain 28 §:n mukaan se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, ei saa muuttaa teosta, ellei toisin ole sovittu. Luovutuksensaajan on siten kiistatapauksessa kyettävä näyttämään, että muuttamisoikeudesta on sovittu.

Tekijänoikeuden luovutuksesta voidaan vapaasti sopia. Sopimus ei edellytä tiettyä muotoa, vaan periaatteessa suullinen tai jopa hiljainenkin sopimus voi olla pätevä. Myös tekijänoikeuden luovutuksesta maksettavasta korvauksesta voidaan sopia vapaasti. Jos sopimus on kohtuuton, voidaan sopimuksen ehtoja myöhemmin sovitella.

Tekijänoikeuslain 3 §:ssä säädetään tekijän moraalisisista oikeuksista. Pykälän 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan vaatimalla tavalla, kun teoksesta valmistetaan kappaleita tai teos saatetaan yleisön saataville. Pykälän 2 momentissa kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla tai teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. Tekijä voi sitovasti luopua 3 §:n mukaisista oikeuksistaan vain, milloin kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen.

Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentissa säädetään, että sillä, joka on kääntänyt teoksen tai muunnellut sitä tai saattanut sen muuhun kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen muutetussa muodossa, mutta hänellä ei ole oikeutta määrätä siitä tavalla, joka loukkaa tekijänoikeutta alkuperäisteokseen. Muunteluun vaaditaan siten alkuperäisteoksen tekijän suostumus, mikä ilmenee jo lain 2 §:stä.

Lain 4 §:n 2 momentissa säädetään teoksen vapaasta muuttamisesta. Jos joku teosta vapaasti muuttaen on saanut aikaan uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäisteokseen. Säännös ilmentää sitä yleisperiaatetta, että tekijänoikeus ei suojaa aihetta, ideaa tai tietoja sinänsä. Tekijänoikeuslain esitöissä todetaan seuraavaa (komiteanmietintö 1953:5, s. 50):

"Asian luonnosta johtuu, että kirjallinen ja taiteellinen luomistyö yleensä saa vaikutteita samalla alalla tapahtuneesta vanhemmasta tuotannosta eikä sen vuoksi ole siitä kokonaan riippumaton. Kirjallisuuden ja taiteen suuret luomukset tietenkin vaikuttavat innoittavasti ja hedelmöittävästi. Ne yksityiskohdat, joista kirjallinen tai taiteellinen teos muodostuu, ovat melkoiselta osalta yhteisomaisuutta ja lainatavaraa ja ne uusiutuvat vain hitaasti. Aikalaiset ja jälkipolvet käyttävät hyväkseen olemassa olevia tyylipiirteitä, aatteita ja taiteellisia vaikutteita ja näillä on hedelmöittävä vaikutus heidän työhönsä. Tämä kaikki on täysin luonnollista eikä sille voida asettaa kieltoa. Milloin uusi teos täyttää itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset, täytyy tekijän, vaikkakin hän sitä muovaillessaan on äsken mainitussa mielessä käyttänyt hyväkseen aikaisempaa teosta, saada luomukseensa itsenäinen tekijänoikeus."

Lain esitöissä todetaan edelleen (s. 50), että tarkkojen sääntöjen antaminen siitä, miten raja vapaan luomisen ja muuntelemisen välillä on tehtävä, on vaikeata ja että rajan vetäminen riidanalaisissa tapauksissa jää oikeuskäytännön tehtäväksi. Tällöin on vapaasti harkittava kaikki asiaan vaikuttavat seikat.

A:n kirjoituksen tekijänoikeus

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että esillä olevassa tapauksessa A:n kirjoitus on itsenäinen ja omaperäinen ja siten tekijänoikeudellisesti suojattu. Tekijänoikeus kirjoitukseen on syntynyt kirjoittajalle eli A:lle. Asiakirjoista saatavan selvityksen mukaan A on luovuttanut tekijänoikeuslain 2 §n mukaiset kirjoituksen julkaisu-oikeudet Y ry:lle.

Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan teoksen muuttamiseen vaaditaan tekijän suostumus. Muutoskiellosta huolimatta saadaan esimerkiksi kielivirheet korjata. Niin ikään on toimituksellisista syistä sallittu vähäisten muutosten tekeminen edellyttäen, ettei tekijä ole sitä nimenomaan kieltänyt. Käytännössä on sallittu esimerkiksi otsikottoman kirjoituksen varustaminen otsikoin ja väliotsikoin sekä ingressin laatiminen. Selvät kieli- ja asiavirheet saadaan myös korjata. Lisäksi on sallittua esimerkiksi kirjoituksen lyhentäminen silloin kuin se teknisistä syistä on välttämätöntä. Kirjoituksen olennaiseen muuttamiseen on aina saatava tekijän suostumus. Toimituksellisiin syihin ei voida vedota muutettaessa tekstin painotuksia ja sisäistä järjestystä. Esillä olevassa tapauksessa A:n kirjoitusta on muutettu enemmän kuin toimituksellisista syistä olisi ollut välttämätöntä.

Vapaata muuntelua koskevassa 4 §:n 2 momentissa säädetään, että jos joku on teosta vapaasti muuttaen luonut uuden itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäisteokseen. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että esillä olevassa tapauksessa A:n kirjoitusta ei ole muutettu vapaasti, vaikka kirjoituksen sisäistä käsittelyjärjestystä ja

kieliasua on muutettu ja kirjoitukseen on lisätty joitakin kohtia ja osia alkuperäisestä kirjoituksesta on jätetty pois. Julkaistu kirjoitus on kokonaisuudessaan selvästi A:n kirjoituksen muunnelma, jonka tekemiseen on tekijänoikeuslain 2 §:n ja 4 §:n 1 momentin mukaan saatava alkuperäisteoksen tekijän suostumus. Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on muunnellut teosta, on tekijänoikeus teokseen tässä muodossa, mutta hänellä ei ole oikeutta käyttää teosta tavalla, joka loukkaa oikeutta alkuperäisteokseen.

Edellä olevaan viitaten tekijänoikeusneuvosto toteaa, että teoksen muuttamiseen olisi tullut saada A:n suostumus. Tekijänoikeuslain 28 §:n mukaan tekijänoikeuden luovutukseen ei sisälly muuttamisoikeutta, ellei toisin ole sovittu. Tekijänoikeusneuvoston toimivaltaan ei kuulu näyttökysymysten ratkaiseminen, joten tekijänoikeusneuvosto ei voi ottaa kantaa siihen, onko A antanut suostumuksensa teoksensa muuttamiseen. Tekijänoikeusneuvosto toteaa kuitenkin, että pelkästään sille toimitettujen lausuntopyynnön liitteinä olevien toimituskunnan kirjeiden perusteella ei voida päätellä, että A olisi antanut suostumuksensa.

Teoksen muuttamisen osalta on lisäksi arvioitava, onko muuttamisella loukattu tekijän 3 §:n mukaisia moraalisia oikeuksia. Vähäpätöisten ja teknisten muutosten ei yleensä voida katsoa loukkaavan tekijän moraalisia oikeuksia. A:n kirjoitukseen on tehty muitakin kuin teknisiä muutoksia, mutta tekijänoikeusneuvosto katsoo muutosten olevan sen laatuista, että ne eivät loukkaa A:n kirjallista arvoa tai omalaatuisuutta. Muuttamisella ei siten loukata A:n 3 §:n mukaisia moraalisia oikeuksia.

Kirjoitus on julkaistu A:n nimellä, vaikka se on A:n kirjoituksen muunnelma, johon syntyy muuntelijalle tekijänoikeus. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että muunnelman julkaiseminen pelkästään alkuperäisteoksen tekijän nimellä ei ole hyvän tavan mukaista ja A:n moraalisia oikeuksia on siten loukattu. Jos A ei ole antanut suostumusta teoksensa muuttamiseen, on hänen tekijänoikeuslain 2 §:n mukaisia oikeuksiaan loukattu. Myös hänen 3 §:n mukaisia moraalisia oikeuksiaan on loukattu, kun hänet on hyvän tavan vastaisesti ilmoitettu muunnelman tekijäksi vaikka hän on alkuperäisteoksen tekijä. Loukkaukset voivat olla rangaistavia tekijänoikeuslain 56 a §:n mukaan tekijänoikeusrikkomuksena edellyttäen, että ne on tehty tahallaan tai törkeästi varomattomuudesta.

Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaisten oikeuksien loukkaus johtaa tekijänoikeuslain 57 §:n mukaan kohtuulliseen hyvitysvastuuseen teoksen käyttämisestä. Hyvitysvastuuseen edellytyksenä ei ole tuottamusta. Jos teko on tehty tahallaan tai tuottamuksesta, on hyvityksen lisäksi suoritettava korvaus kaikesta muustakin menetyksestä, kärsimyksestä ja muusta haitasta. Vastaavanlainen korvausvastuu menetyksestä, kärsimyksestä ja haitasta on sillä, joka muutoin kuin käyttämällä syyllistyy 56 a §:n mukaan rangaistavaan tekoon.

Yhteenveto

A:n kirjoitus on itsenäinen ja omaperäinen teos. A on luovuttanut kirjoituksensa julkaisuoikeudet Y ry:lle. Ellei toisin ole sovittu, luovutuksen-saajalla ei ole oikeutta muuttaa teosta. Y ry:n on kyettävä osoittamaan, että A on antanut suostumuksensa teoksensa muuttamiseen, koska kirjoitusta on muutettu alkuperäisteoksen tekijän suostumusta edellyttävällä tavalla. Kirjoitusta ei ole kuitenkaan muutettu tekijän kirjallista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla.

Kirjoituksen muuntelijalla on tekijänoikeus kirjoitukseen muutetussa muodossa, mutta hänen oikeutensa ei saa loukata alkuperäisteoksen tekijänoikeutta. Muunnelman julkaisemiseen olisi siten tullut saada A:n suostumus. Jos A ei ole antanut suostumustaan kirjoituksen muuttamiseen, kirjoituksen julkaiseminen muutetussa muodossa loukkaa A:n 2 §:n mukaisia oikeuksia. Joka tapauksessa A:n 3 §:n mukaisia moraalisia oikeuksia on loukattu, kun muunnelma on hyvän tavan vastaisesti julkaistu yksin hänen nimellään vaikka hän on alkuperäisteoksen tekijä. Oikeudenloukkaukset voivat johtaa korvausvelvollisuuteen ja rikosoikeudelliseen seuraamukseen. (jaosto)